

Képes műteremkalauz

Erdei T. Lilla: *Széles Judit*

Budapest, Magyar Képek, 2023, 146 oldal

Fogalmam sincs, mikor és hol ismerkedtem meg Széles Judittal. Nem a textiltervező iparművésszel, hanem Ágh István feleségével. Megkérdezni sajnos már nem tudom, nem érte meg e szép album megjelenését. Három éve halt meg, marad tehát a találgatás. Láthattam annak idején természetesen az *Élet és Irodalom* szerkesztőségében, ahová a 60-as évek végétől – még egyetemistaként – bejáratos voltam. Ide hozta (netán küldte) sógorának, a képszerkesztő Nagy Lászlónak finom toll- és tusrajzait, amelyek ebben az időben gyakran tűntek fel a lap hasábjain. Mégis inkább arra gyanakszom, hogy először az újság valamelyik vacsorázós összejövetelén találkoztunk, ahol a hetilap külső munkatársai is gyakran megjelentek. Igazán a szigligeti alkotóházból emlékszem rá, ahová ünnepek idején sokan jártunk családostul. Onnan is csak halovány kontúrjai rémlenek, lévén hallgatag, szerény, visszahúzódo lény. Akkor már sokat foglalkoztam iparművészettel, azon belül a forrongás-lázában élő magyar textillel, mégsem terelte a beszélgetésünket szakmájára. Sokakkal ellentétben soha nem próbált magukhoz – mármint a műtermébe – invitálni. Míg aztán valamelyik fényképes textilkatalógusra rá nem ébresztett a menthetetlen bénaságomra, miszerint Széles Judit nem pusztán Ágh István felesége és egy nagylány anyukája, mert addig nagyjából ennyit tudtam róla. Maga is figyelemre méltó alkotó, aki maximálisan megérdemli – megérdemelte volna – kritikusi érdeklődésemet. Az már a sors szeszélye, hogy a szóban forgó nagylánnyal nem sokkal később rendszeresen találkoztam: hallgatóim között bukkant fel a soproni egyetem művészeti karán.

A kortárs magyar művészeti szcéna szereplőiről folyamatosan jelennek meg kötetek: képzőművészekről főleg a HUNGART, iparművészekről inkább az MMA égisze alatt. Gondosan szerkesztett, igényesen tervezett és műszakilag egyaránt minőségi kiadványok ezek; talán csak egy bajuk van: terjedelmükben, formátumukban és szerkesztésükben is törvényszerűen egyformák. Indifferensek a témával, megjelenésük nem igazodik sem az alkotó, sem az életmű karakteréhez. Még annyiban sem különböznek egymástól, mint valaha a *Műterem*-sorozat darabjai, amelyek a Corvina Kiadóban készültek a 80-as években. Tudnék róluk rosszat mondani (részt vettem a szerkesztésükben), az azonban egyértelmű erényük, hogy már annak

idején is változatosabbak, hogy ne mondjam, flexibilisebbek voltak utódaiknál. Alighanem ez az egyik magyarázata – ha nem a fő oka – annak, hogy nem mindenki éri be, elégszik meg a fent említett két vállalkozással. Olyan albumra vágyik, amely stílusosan és ennek folytán méltón reprezentálja a maga – netán közeli családtagja vagy egy általa nagyra becsült alkotó – munkásságát. Munkát, pénzt, fáradságot (pályázat) sem kímélve ennek érdekében. Ekként készültek Arday Ildikó, Bódy Irén, Polgár Ildikó, Vereczkey Szilvia életműkötetetei, hogy Széles Judit kor- és pályatársai közül csupán néhány textilest említsek. S ilyen természetesen, most már tárgyunkra térve, ez az Erdei T. Lilla által írt és szerkesztett kiadvány is.

Teljesen egyedi a műfaja, legalábbis nem találkoztam még hasonlóval sem. Nem monográfia, és nem is album, bár informatív, és tele van színes reprodukciókkal. Olvasóbarát, ha lehet ilyet mondani. Rövid kisesszéekkel kísért tájékoztató képeskönyv. Az értelmezéshez szükséges legfontosabb tényeket oldott mondatokkal körítve találja fel nekünk az alkotó oeuvre-jének tematikus-műfaji csoportokba rendezett és karakteres darabokkal illusztrált korszakait. Jobbára időrendben, oly módon, hogy közben a munkák jellemző formai sajátosságai mellett a művek anyagára és technikájára szintén kitér. Képzeltetbeni műteremlátogatásra invitálja az olvasót, mintha csak maga a művész vezetne végig pályájának állomásain. Ezt az illúziókat táplálja-erősíti, hogy folyamatosan idézi a szavait. Végzettségét tekintve a szerző etnográfus; egyszerűen egy par excellence textiles tevékenység, a csipkeverés mind elméletében, mind gyakorlatában jártas szakember, miként jó néhány cikk és tanulmány, több könyv tanúskodik róla. Rövid ideig az Iparművészeti Múzeumban is dolgozott; mégis inkább attól autentikus a személye, hogy egy olyan művész munkásságában kalauzol, akinek alkotói attitűdje a csipkét készítő asszonyok világában gyökerezik. „Egyéni módon használt patchwork technika, hímzés, horgolás alkalmazása jellemzi falképeit” – olvasható Széles Juditról 2001-ben, a Műcsarnokban rendezett millenniumi (kortárs magyar össz)iparművészeti kiállítás katalógusában, alighanem magának az alkotónak a szavait tolmácsolva.

A könyv a művész szakmai önéletrajzával kezdődik, amely tevékenységének szükségű, tényekre korlátozódo összefoglalása. Stílszerűen éppen olyan, amilyennek az életben maga is mutatkozott. (Szerencsés lett volna kö-zölni, milyen alkalomra készült és pontosan mikor.) Majd e rövid bevezetőt *Kezdetek* címmel követi az első fejezet, ami már Erdei T. Lilla írása. Érzékletesen szól az alkotó paksi gyerek- és ifjúkoráról, pontosabban a család- és a személyiségtörténetnek a jövőre nézve döntőnek tekint-hető mozzanatairól. Mindenekelőtt édesanyja kapcsán, aki kézimunkáival tette otthonossá lakásukat, sőt egy (rövid) időben tanítónőként szabás-varrást oktatott. Ezt látva Széles Judit már kislányként megtanult hímezni, horgolni, kötni. A babáinak készített ruháskákat még főiskolás korában is megőrizte, holott rögzös út vezetett odáig. Érettségi után hiába jelentkezett a szegedi tanárkép-ző főiskola rajz-földrajz szakára, kérelmét elutasították a család „megbízhatatlan” politikai státuszára hivatkozva. Édesapja fizikai munkásként kereste kenyerét, mivel a há-ború előtt állami tisztviselő volt a Felvidéken, édesanyja pedig az evangélikus egyház mindenes munkatársaként dolgozott. A kudarc nem tántorította el céljától: Buda-pestre költözött a nagynénjéhez, s közben elvégezte a kirakatrendező iskolát. A Röltexnél (Rövidáru és Lakástextil Kiskereskedelmi Vállalat) helyezkedett el, mellette pedig rajzolni tanult Gacs Gábor grafikus előkészítő tanfolya-mán. Így került végül 1961-ben az Iparművészeti Főisko-lára, lett a nyomottanyag-tervező Soós Imréné, illetve a festő Gerzson Pál növendéke. Az előbbiről annyi tudha-tó, hogy közvetlenül a háború után, az Iparrajziskolában (a mai művészeti gimnázium elődjében) végzett, és szak-mája egyik legnagyobb tapasztalattal rendelkező képvi-selője volt. A Kispesti Textilgyár és a Pamutnyomóipari Vállalat (abban a nagy hírű Goldberger) tervezőjeként jó néhány sikeres termék fűződik nevéhez. Gerzson Pál a korszak magyar pikűrójának nem kevésbé prominens egyénisége; lazúros felületkezelés és fakturális festőiség jellemző a nonfigurativitás határát súroló képeire. Szelle-miségük inspiráló szerepe a 70-es évek derekától, Széles érett művészetében válik majd nyilvánvalóvá, noha de-cens artisztikumuk alighanem már a főiskolai hallgató textilterveiben is kísértett. A festő mindenestre tudatá-ban lehetett ennek a művekben materializálódó kölcsö-nös szellemi kapcsolatnak a súlyával; az „emlék a legsze-mélyesebb élmény. A személyes háttér, a bensőséges világ milyen nagy tud lenni az alkotóöszton érintésétől” – utalt tanár és növendéke interferenciájára 1995-ben, az Árkád Galériában rendezett kiállítás megnyitó szövegében, amely a jelen kötet dokumentumai között olvasható.

Az Iparművészeti Főiskola – programja és vezetőinek nyilatkozatai értelmében – a szocializmusnak deklarált (vagyis inkább csak jövendőlt) szép és boldog jövő igé-

zetében esztétikus tömegtermékek tervezésére készítette fel (kívánta legalábbis felkészíteni) a hallgatókat. Ezért aztán magától értetődő volt, hogy tanulmányai befeje-zével Széles Judit a diplomafeladatát kivitelező Budaka-lászi Lenfonó és Szövőipari Vállalatnál helyezkedett el 1966-ban. Hiába díjazták azonban munkáját mindjárt az *Év legszebb terméke* címmel, hamarosan sokkoló tapaszta-latok érték. Azt kellett érzékelnie, hogy nincs rá szükség. Sem a személyére, sem a terveire. Légüres térbe került, zuhant inkább, mivel a mind nyilvánvalóbb működéskép-telenséggel küszködő tervgazdálkodás viszonyai között egy egész szakma – az ipari tervezőművészet – léte kér-dőjeleződött meg. Munkája legjobb esetben is a nyugati megrendelők fényképen vagy vázlatként benyújtott min-táinak kreatív átírására korlátozódott. Műszaki fejlesztés híján az volt a dolga, hogy a nem éppen csúcstechnoló-giára adaptálja őket már csak azért is, nehogy a termék mint kópia perelhető legyen. Nem segített az áldatlan kör-ülményeken az sem, hogy 1964-től végre már törvény rendelkezett róla: a diplomás iparművészek is éppen olyan felsőfokú végzettséggel rendelkező, önálló hatáskörrel bíró szakemberek, mint a mérnökök. Jó esetben a fizeté-sük emelkedett, helyük a hierarchiában azonban nem vál-tozott. Továbbra is tétlenségre vagy látszattevékenységre kárhoztatott beosztottak voltak. Széles Judit ennek dacá-ra, talán hivatástudatból, talán más (netán egzisztenciális) okokból (erre nem tér ki a könyv), sokakkal ellentétben, nem adta fel könnyen. Négy évig még maradt a cégnél; majd visszatért a Röltexhez.

Nem egyéni válságról volt tehát szó, szakmája egészé-ben került lehetetlen helyzetbe. Az országgal, a rendszer-rel együtt persze. A maga nemében erre adott radikális válaszként bontakozott ki az a mozgalom, amely éppen ekkoriban vette kezdetét a *Textil Falikép* címmel, 1968-ban rendezett kiállítással. Majd folytatódott, nyugat-európai ösztönző példák nyomán, 1970-től a szombathelyi tex-tilbiennálék máig tartó sorával. Az érdekes csak az, hogy Széles Judit nem csatlakozik ehhez a lázadó társasághoz, nagy kritikai visszhangot és közönségsikert arató kiállítá-saikhoz, noha bőven volt oka a csalódottságra. Sőt, ugyan-olyan kérdések foglalkoztatják, mint a megújulás meg-annyi élharcosát. Visszahúzódo természete miatt más utat keres és talál magának. Nem hagy fel egészen a mintater-vezéssel, olyannyira nem, hogy utóbb tagja lesz a Minta Alapítványnak, és egy szép darabban részt vesz a második Minta Triennálén. (Tanúsíthatom, mert jómagam írtam a katalógus előszavát.) Az alkotómunkát azonban legin-kább grafikusként folytatja. Az *Élet és Irodalomban* a 60-as évek végén és a 70-es évek elején publikált (még koránt-sem az utolsó) rajzairól már tettem említést. Velük egy időben, egészen pontosan 1971-ben készült első könyv-címlapja Ágh István verseskötetéhez (*A tündér megkötö-*

zése). Ezt követően pedig ő tervezi (olykor illusztrálja is) férje majdnem minden (egy híján ötven) művének és baráti körük több tagjának (Bella István, Marsall László) nem egy borítóját – méghozzá nagyon különböző módon, és abból fakadóan változatos kolorittal. A festék csurgatásával készült első darabok szeszélyes mintának is tekinthetők, csak rapportálni kéne őket. Miközben egyre több olyan kompozíció követi ezeket a címlapokat, amelyek textíliák (például kékfestő, csíkos vagy pöttyös ruhaanyag) felhasználásával, mintegy kollázsként hatnak. Eredendően textilekről lévén szó, vagyis a lehető legtermészetesebb patchworknek tekinteni-mondani őket.

A grafika nem jelent váltást a korábbiakhoz képest: végső soron ugyanolyan síkművészet, mint a mintatervezés. Magától értetődő tehát, hogy a könyvekkel egy időben Széles Judit viszonylag nagy méretű (kétméteres) textilképek festésébe fog. Ezek olykor merőben nonfiguratív – puha gyűrődéseket vagy szertelen vegetációt idéző – kompozíciók, máskor éppenséggel a keresztény ikonográfiából vett jelenetek (megfeszítés/feltámadás), amelyek azonban kalligrafikus jellegüknél fogva nem festményként hatnak, minthogy szeszélyes vonalvezetés élteti őket. Egy-egy darabján éppenséggel már ekkor – még mindig a 70-es évek derekán járunk – a felületre felvitt rusztikus fonal szolgáltatja a kontúrokat. 1972-ben született a lányuk, a kisgyerekes anyuka (nemkülönben az apuka) képzeletét egy másik élménykör is táplálta a 70-es és a 80-as években: a gyerekvilág. Az ekként készült (diafilmként is megvalósuló) illusztrációk dekoratív stílusokkal és játékos elevevességükkel persze más atmoszférát közvetítenek, mint a lét misztériumáról faggatózó művek. Mindazonáltal ezek a jobbára montázstechnikával készült darabok készítik elő fő korszakát. Erdei T. Lilla szavaival „[m]űvészetének legjelentősebb, legnagyobb számú és

egyben leglátványosabb csoportját”. A 90-es évektől domináns műfajává váló fali kollázsait, amilyen az *Iniciálé*, a *Találkozunk 1961-ben*, a *Cantata profana*, a *Szegény özvegy két fillérje* vagy a *Föld és ég között*. E kiemelkedő darabjai a szülői házból hozott minuciózus kézimunka-technikák eruptív használatával számolnak be mindennapi megpróbáltatásaink és belső történéseink mind személyiségünket, mind közérzetünket formáló szerepéről.

A róluk – Széles Judit művészetéről és az abban tökéletesen feloldódó, szeretetteljes egyéniségéről – publikált elemzések, interjúk, illetve beszédek valóságos gyűjteménye zárja a könyvet. Többen hivatkoznak arra, hogy munkássága a magyar textil nagy korszakának idejére esik. A szakma egyfajta „reneszánszára”, ahogyan a művészettörténész Péter Márta, a baráti körükhöz tartozó Kormos István felesége minősítette a mozgalmat. A szombathelyi textilbiennálék valóban döntő szerepet játszottak a meggyökeresedett műfaji sablonok eltakarításában, mivel látványos alternatívát kínáltak a pártállam hivatalos, reprezentatív kárpitművészete ellenében. Bár alkatától idegennek érezhette avantgárd attitűdjét, aligha kétséges, hogy a maga csöndes, introvertált módján Széles Judit szintén teljes meggyőződéssel részt vállalt munkáival ebben a művészeti rendszerváltásban, amely megelőzte a politikai átalakulást. 1990-től így már több-kevesebb rendszerességgel jelen van – azaz volt – Szombathelyen. Mindenekelőtt annak két új – kis léptékű alkotásokat preferáló, ily módon hozzá közel álló – fórumán: a miniatűr- és a zászlóbiennálékon. Megszaporodnak fővárosi egyéni tárlatai is. A 2011-es Ferenczy Noémi-díj tehát törlesztésnek tekinthető, az akkor már hetvenkét éves alkotó csaknem fél évszázados pályája régóta esedékes, méltó elismerésének.